

KARTA EWIDENCYJNA ZABYTKU NIERUCHOMEGO WPISANEGO DO REJESTRU ZABYTKÓW

1. Nazwa

BAZYLIKA P.W. ŚW. MAŁGORZATY

2. Czas powstania

XIII/XIV w.

3. Miejscowość

N O W Y S Ą C Z

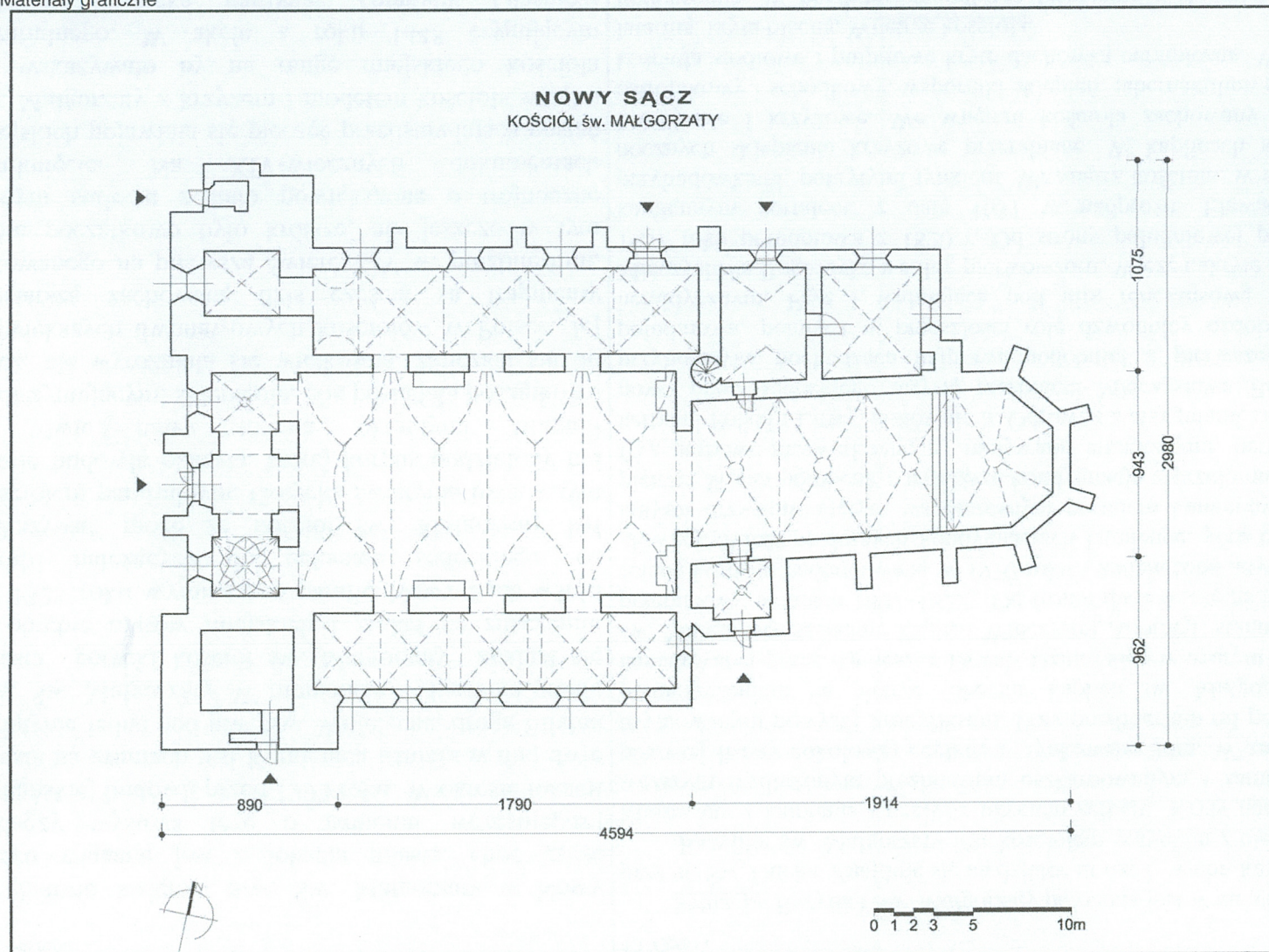
7321

4. Adres **Nowy Sącz - Plac Kolegiacki 1.**

nr ewidencyjny działki **1**

nr księgi wieczystej

11. Materiały graficzne

5. Przynależność administracyjna

województwo **małopolskie**

powiat **Nowy Sącz**

gmina **Nowy Sącz**

6. Współrzędne geograficzne

N: 49°37'30.68" E: 20°41'36.49"

7. Poprzednie nazwy miejscowości

8. Właściciel i jego adres

**Parafia rzymsko-katolicka p.w. Św.
Małgorzaty w Nowym Sączu
Pl. Kolegiacki 1
33-300 Nowy Sącz**

9. Użytkownik i jego adres

j.w.

10. Formy ochrony

**Gminna Ewidencja Zabytków
Wojewódzka Ewidencja Zabytków
Rejestr Zabytków A- 209/M 20.12.1970**

Historia kościoła p.w. Św. Małgorzaty w Nowy Sączu wiązana jest z lokacją miasta, choć część badaczy wysuwa tezę o istnieniu wcześniejszej romańskiej budowli przed 1292 roku. W okresie lokacji miasta na gruntach wsi Kamienica istniały w niej dwie świątynie jedna pod p.w. Św. Wojciecha, druga filialna p.w. Św. Małgorzaty. W momencie wytyczenia granic miasta gotycki kościół św. Małgorzaty znalazł się w obrębie murów miejskich i zyskał na znaczeniu. W 1325 roku wymieniono parafię Nowy Sącz wśród parafii należących do dekanatu sądeckiego, co wskazywać może że kościół św. Małgorzaty był kościołem parafialnym. Gotycka świątynia była w tym czasie budowlą okazałą, której korpus podzielony był na dwie nawy trzema okrągłymi filarami podtrzymującymi sklepienie. Nie posiadała początkowo wież, ale wyróżniała się wielkością, zaliczała się do największych dwunawowych kościołów w Polsce. Jej najstarszą zachowaną dziś częścią są fragmenty datowanego na pierwszą ćwierć XIV w. prezbiterium, które początkowo było krótsze, ale jeszcze w tym samym stuleciu zostało powiększone o trójboczne zamknięcie. Na XIV-wiecznych dokumentach miejskich pojawiała się pieczęć przedstawiająca postać św. Małgorzaty z krzyżem i modelem kościoła w ręku co wskazywało by na rangę miejskiego kościoła parafialnego. W akcie z roku 1448 erygującym kolegiatę sądecką kardynał Zbigniew Oleśnicki stwierdza, że podnosi do tej godności kościół funkcjonujący dotychczas jako parafialny, i że jest to kościół pod wezwaniem św. Małgorzaty, podlegający prawu patronatu i prezenty biskupów krakowskich. W wiekach następnych gotycki kościół św. Małgorzaty był systematycznie powiększany i zaopatrywany bogatymi prebendami, fundacjami. *c.d. wkt. 1.*

Sytuacja. Bazylika Św. Małgorzaty położona jest w niewielkiej odległości na wschód od płyty sądeckiego Rynku przy ul. Św. Ducha. Znajduje się na działce nr dz. 1 w obr. kat. 028. Świątynia jest orientowana.

Bazylika św. Małgorzaty jest kościołem gotyckim z elementami baroku, z silnym zatarciem cech stylowych. Murowany z kamienia i cegły, z użyciem żelbetu. Kryty dachówka i blachą. Kościół trzynawowy, bazylikowy, z węższym wydłużonym prezbiterium oszkarpowanym i zamkniętym trójbocznie. Mury w przyziemiu kamienne, powyżej listwy cokołowej ceglane i tynkowane górą. W zamknięciu XIX-wieczna scena modlitwy w Ogrójcu z usytuowanym powyżej krucyfiksem. Przy prezbiterium od północy dwuczłonowa zakrystia, od południa kruchta z pomieszczeniem na piętrze (obecnie kaplica św. Małgorzaty z obrazem świętej patronki Nowego Sącza, namalowanej przez Agnieszkę Drwal- Dziurawiec w oparciu o średniowieczny wzornik z około 1400 r.). Z kaplicą św. Małgorzaty sąsiaduje kaplica Wierzytwej Adoracji, stanowiąca nawę boczną kościoła, uformowaną w wyniku przebudowy w latach 1807–1822. Od frontu dwie wieże nierównych wysokości połączone nieco cofniętą przednią ścianą korpusu nadbudowaną w 1970 roku i zwieńczoną attykową balustradą nad którą retoryzowany szczyt nawy głównej. Wieże w dolnych kondygnacjach kamienne, górą ceglane. Wejście do kruchty prowadzi przez bramę z kutymi drzwiami ujętym współczesnym portalem kamiennym. Między wieżami kaplice z pomieszczeniami na piętrze. Wieża północna z najniższą kondygnacją z przełomu XIV i XV w. W kondygnacji drugiej zwraca uwagę fryz herbowo-maswerkowy, z motywami arkadowymi, herbem Odrowąż (Jakuba z Dębna), emblematem IHS, herbami Polski i Litwy, ponownie h. Odrowąż z insygniami kardynalskimi Zbigniewa Oleśnickiego. Fryz wykuty na nowo przez sądeckiego artystę rzeźbiarza Mieczysława Bogaczyka. Od strony północnej przylega do wieży przybudówka pochodząca najprawdopodobniej z pierwszej połowy XVII wieku (mieszcząca schody). Wieża południowa, pełniąca w przeszłości rolę dzwonnicy ozdobiona w fasadzie zachodniej późnogotyckim fryzem heraldycznym. Fryz i widniejąca pod nim renesansowa płaskorzeźba Ukrzyżowania, rekonstruowany przez Mieczysława Bogaczyka według pierwowzoru. Wieżę nakryte hełmami o cechach barokowych, północna z hełmem z 1957 roku południowa z 1820 r. Od strony południowej prowadzi do wieży niewielkie wejście ze skromnym kamiennym portalem, z datą 1631 w nadprożu. Elewacje korpusu obudowane niskimi oszkarpowanymi przybudówkami, pokrytymi tynkiem. Wewnątrz kościoła, w nawie i prezbiterium sklepienia żelbetowe, w nawach bocznych sklepienia krzyżowe przerabiane. W kaplicach sklepienia kryształowe i krzyżowe. W zakrystiach kolebkowe i krzyżowe. We wnętrzu kościoła zachowany częściowo detal gotycki: dwa portale kamienne - ostrołukowy i schodkowy, wsporniki sklepień, tabernakulum ścienne. Ponadto detal barokowy i neogotycki. Dachy kościoła siodłowe i pulpitarne kryte dachówką ceramiczną. W kalenicy nawy wydatna wieżyczka na sygnaturkę z latarnią, kryta blachą. Wnętrze kościoła.

Polichromia. W prezbiterium odkryte fragmenty malowideł gotyckich pochodzących zapewne z XIV wieku, z przedstawieniami figuralnym nawiązującymi do cen pasyjnych, ponadto fragmenty zacheuszy gotyckich z XV wieku. Polichromia odsłonięta przez konserwatora Józefa Furdynę. Fragmenty polichromii również korpusu od zachodu. Fragmenty polichromii wczesnobarokowej z medalionami z postaciami ewangelistów i rozetami z 2 ćw. XIX wieku konserwowane w 1957 roku przez Zofię i Tadeusza Knausów. W nawie polichromia figuralna z 1930 roku wykonana przez Jana Bukowskiego. Ołtarz główny późnorenesansowy z 1 poł. XVII wieku, dwukondygnacyjny przebudowany w 1887 przez snycerza Ludwika Sikorskiego z Zakliczyna. W górnej części znajduje się posąg Matki Boskiej z Dzieciątkiem w promienistej mandorli, figury świętych biskupów Wojciecha i Stanisława, po bokach postacie Ewangelistów oraz figury św. Piotra i św. Pawła. *c.d.wkt. 1.*

14. Kubatura	15. Powierzchnia użytkowa	16. Przeznaczenie pierwotne	17. Użytkowanie obecne
ok. 9800 m ³	zab. ok. 1180 m ²	kościół parafialny	bazylika
18. Stan zachowania		19. Istniejące zagrożenia, najpilniejsze postulaty konserwatorskie	
Stan zachowania dobry		Brak zagrożeń. Otoczyć opieką konserwatorską.	

20. Akta archiwalne (rodzaj akt, numer i miejsce przechowywania)

1. Sąd Rejonowy w Nowym Sączu. Wydział Ksiąg Wieczystych – [REDACTED]

2. Rocznik Diecezji Tarnowskiej za 1971. Tarnów 1972, s. 363-365.

23. Bibliografia

1. Migrała L., Bazylika Św. Małgorzaty w Nowym Sączu. „Almanach Sądecki”, R. XXV, nr 1-2, 2016.

2. Świszczowski S., Materiały do dziejów kolegiaty św. Małgorzaty w Nowym Sączu, „Rocznik Sądecki”, t. III, 1957.

3. Ks. S. Salaterski, Kolegiata i kapituła św. Małgorzaty P.M. w Nowym Sączu (1448–1791), Nowy Sącz 1997.

4. Styczyńska I., Bazylika p.w. Św. Małgorzaty. „Almanach Sądecki”, Nr 1(6), 1994.

25. Źródła ikonograficzne (rodzaj, miejsce przechowywania)

21. Uwagi

22. Adnotacje o inspekcjach, informacje o zmianach (daty, imiona i nazwiska wypełniających)

24. Opracowanie karty ewidencyjnej (autor, data i podpis)

tekst

dr Marek Grabski październik 2019 r.

plany, rysunki

j. w.

fotografie

j. w.

26. Załączniki

Załącznik nr 1 – c.d. opisu + ilustracje

Załącznik nr 2 - ilustracje

Załącznik nr 3 - ilustracje

Załącznik nr 4 – ilustracje

Załącznik nr 5 – ilustracje

1. Miejscowość	2. Obiekt (nazwa jak w karcie)	3. Zawartość wkładki (nazwa obiektu lub materiału uzupełniającego)
NO W Y S Ą C Z	Bazylika Św. Małgorzaty P.M.	c.d. tekstów + ilustracje

c.d. pkt 12.

Na początku XV wieku po północnej stronie korpusu przybudowano kaplicę Wszystkich Świętych, tworzącą rodzaj odrębnej nawy, gdzie znajdować się miał pochodzi zapewne z Prus ołtarz (tryptyk figurami dwunastu apostołów), ofiarowany przez rycerzy wracających spod Grunwaldu. Nieco później powstały dalsze kaplice świątyni: kapł Nawiedzenia Najświętszej Panny Maryi i kaplica Trójcy Świętej usytuowana przy południowo zachodnim narożniku świątyni. Kolejną kaplica pod wezwaniem św. Ar dobudowano w 2 poł. XV wieku nadbudowując nad nią wieżę północną, pełniącą rolę strażnicy miejskiej. Wieża ta została ozdobiona na zewnątrz fryzem maswerkowy herbami: Odrowąż, Orzeł, Pogoń i Dębno. Znacznie później zbudowano wieżę południową pełniącą funkcję dzwonnicy. Ufundował ją bp krakowski Jan Konarski (1477-152 lecz ze względu na błędy konstrukcyjne została rozebrana około 1580 roku i odbudowana w stylu barokowym w 1631 roku. Została ozdobiona fryzem z herbami: biskup Habdank, Orla i Pogoni, a nadto płaskorzeźbą IHS oraz opatrzona datą „1507” z gmerkiem architekta. Umieszczono w niej 4 dzwony: św. „Michał Archanioł” (największy „Zygmuncie” dzwon w Małopolsce), „św. Jan”, „św. Małgorzata” i „św. Marcin”. Z 2 połowy XV wieku pochodzą dobudowane kaplice Św. Mikołaja i Św. Jędrzeja wra ołtarzem oraz św. Andrzeja Apostoła nad dobudowaną w tym czasie kruchtą południową. Być może na przełomie XV i XVI wieku powstała przyległa do kruchty zachodni kaplica św. Jakuba, zaś w drugiej połowie XVI stulecia kaplica Wniebowzięcia Matki Bożej. Kolegiata w tym czasie posiadała ołtarz główny, który był płasko rzeźbion tryptykiem w centralnej części z postaciami Matki Bożej, św. Małgorzaty i św. Marcina, natomiast po bokach ze scenami Zwiastowania NMP, Nawiedzenia św. Elżbie Narodzenia Pana Jezusa, Pokłonu Trzech Króli. U szczytu ołtarz zwieńczony był płaskorzeźbami Wniebowzięcia i Ukoronowania Matki Bożej. Ściany świątyni wewn pokryte były gotyckimi polichromiami odkrytymi we fragmentach w 1970 roku. Od czasu powstania kolegiata była wielokrotnie remontowana. W 1637 roku przebudow wieżę północną. W latach 1749–1752 przeprowadzono gruntowny remont po kierunku królewskiego architekta Franciszka Placidiego. Zasadnicze dla świątyni pr remontowo-budowlane w kościele św. Małgorzaty podjęto w latach 1807–1822. Zlikwidowano wówczas sklepienia, obniżono nawę główną i prezbiterium, zburzono kapł Nawiedzenia i Wniebowzięcia N.P. Maryi po północnej stronie, wyburzono mury oddzielające pozostałe kaplice (tworząc nawy boczne) oraz wyrównano wysokości wież. wyniku tych prac świątynia utraciła wiele swoich pierwotnych gotyckich cech. Stopniowy powrót do dawnej gotyckiej architektury kościoła zapoczątkował w latach 1890–18 proboszcz ks. infułata Alojzy Góralik a następnie proboszcz ks. Roman Mazur w latach 1928–1930, który pod kierunkiem architekta miejskiego Józefa Wojtygi prowadził pr budowlano-konserwatorskie. W tym czasie wykonano polichromię z wielkoformatowymi obrazami wg proj. artysty Jana Bukowskiego. W latach 1950-tych za czas proboszcza ks. infułata Władysława Lesiaka, przy udziale architekta Stefana Świszczowskiego i Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, dokonano częściowej przebudow konserwacji fasady zachodniej kościoła farnego wraz z likwidacją form barokowo-klasycystycznych i rekonstrukcją gotyckich. Na przełomie lat 1960-tych i 1970-ty przebudowano dachy kościoła wg projektu architektów Tadeusza Gawłowskiego i Juliana Klimka.

c.d. pkt 13.

Całość wieńczy rzeźba Matki Boskiej Bolesnej. W części centralnej ołtarza umieszczony jest Cudowny otoczony kultem Obraz Przemienienia Pańskiego – Sancta Fac umieszczony jest we wnęce wyłożonej puncowaną blachą mosiężną. Ołtarze boczne przy ścianie tęczowej późnorennesansowe, analogiczne do głównego: z lewej strony – Tró Przenajświętszej (w predelli z obrazem św. Tadeusza), z prawej strony – Matki Bożej z Dzieciątkiem (w predelli z obrazem Matki Boskiej Nieustającej Pomocy). Podobnie, ołtarz główny zostały one gruntownie przerobione w 1887 r. W ołtarzu po prawej stronie znajdował się pierwotnie Obraz Przemienienia Pańskiego, przeniesiony do ołta głównego w 1971 roku. (verte!)

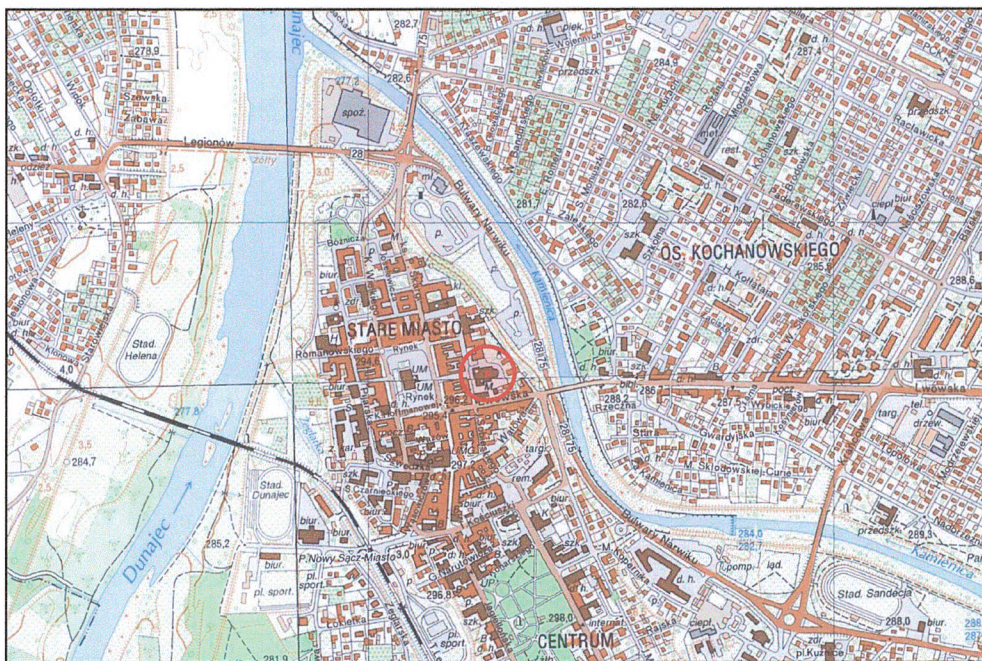
Wkładkę założył dr Marek Grabski X 2019 r.

Miejsce przechowywania negatywów: arch. aut.

c.d.pkt 13.

Ponadto w kościele znajdują się ołtarze: po tronie prawej nawy XIX-wieczny neorokokowy ołtarz, wykonany prawdopodobnie przez Ludwika Sikorskiego z Zakliczyna, który wykonał w tym tyłu również ambonę. Wnętrze tego ołtarza wypełnia obraz Serca Pana Jezusa sądeckiego artysty malarza Bernarda Wójcika z 1980 r. Po tronie lewej (północnej ścianie) znajduje się rokokowy ołtarz wykonany przez Piotra Korneckiego z Gdowa w 2 połowie XVIII w. W nastawie ołtarza został znajduje się obraz św. Józefa namalowany przez Bolesława Barbackiego, flankowany ustawionymi na konsolach parami rzeźb świętych: Joachima i Elżbiety oraz Zachariasza i Anny. W nawie południowej zwanej Kaplicą Wierzącej Adoracji znajduje się gotyckie cyborium a na ołtarzu umiejscowiona jest współczesna Pieta, kopia gotyckiej Madonny z Biecha, autorstwa Mieczysława Bogaczyka. Belka tęczowa w nawie głównej scena Ukrzyżowania, z późnogotyckim krucyfiksem z 1 połowy XVI wieku i neogotyckie rzeźby Matki Boskiej Bolesnej i św. Jana Ewangelisty z końca XIX w.

Ponadto w kościele: dwa cenne obrazy: Ostatnia Wieczerza oraz Adoracja Trójcy Świętej, kompozycja, powstała w pierwszej połowie XVII w. na zamówienie plebana biegonickiego, ks. Stanisława Wcianeckiego, określana jako dzieło powstałe w kręgu artystycznym Tomasza Dolabelli. Chrzcielnica brązowa renesansowa z 1557 roku krypta kamienna z XVI wieku, ławy rokokowe z 2 połowy XVIII wieku, liczne epitafia i pomniki nagrobne z XVI – XIX wieku.

sytuacja

widok bazyliki z płyty rynku sądeckiego

1. Miejscowość

NOWY SĄCZ

2. Obiekt (nazwa jak w karcie)

Bazylika Św. Małgorzaty P.M.

3. Zawartość wkładki (nazwa obiektu lub materiału uzupełniającego)

ilustracje

*widok bazyliki od północnego-wschodu**widok od północnego-zachodu*

Wkładkę założył dr Marek Grabski X 2019 r.

Miejsce przechowywania negatywów: arch. aut.

*przybudówki po stronie południowej prezbiterium i nawy
przyziemie fasady*

*przybudówki po stronie północnej nawy
przyziemie fasady*

1. Miejscowość	2. Obiekt (nazwa jak w karcie)	3. Zawartość wkładki (nazwa obiektu lub materiału uzupełniającego)
NOWY SĄCZ	Bazylika Św. Małgorzaty P.M.	ilustracje

wieże w fasadzie północna i południowa

Wkładkę założył dr Marek Grabski X 2019 r.

Miejsce przechowywania negatywów: arch. aut.

wejście do wieży południowej w przyziemiu

kaplica Ogrojca w zamknięciu prezbiterium

prezbiterium

1. Miejscowość

2. Obiekt (nazwa jak w karcie)

3. Zawartość wkładki (nazwa obiektu lub materiału uzupełniającego)

NOWY SĄCZ

Bazylika Św. Małgorzaty P.M.

ilustracje

*widok z nawy na prezbiterium**widok na chór muzyczny*

Wkładkę założył dr Marek Grabski X 2019 r.

Miejsce przechowywania negatywów: arch. aut.

ołtarz boczny lewy w nawie

ołtarz boczny prawy w nawie

sklepienie nawy

1. Miejscowość

NOWY SĄCZ

2. Obiekt (nazwa jak w karcie)

Bazylika Św. Małgorzaty P.M.

3. Zawartość wkładki (nazwa obiektu lub materiału uzupełniającego)

ilustracje

ołtarze na ścianach bocznych nawy głównej

Wkładkę założył dr Marek Grabski X 2019 r.

Miejsce przechowywania negatywów: arch. aut.

*belka tęczowa
przejścia do nawy bocznej*

*widok na nawę
kaplica Wiecznej Adoracji*

